

*E. M. Bergstrand och
J. Nordin, Grip, dec. 1937.*

HÄSTSLAKTAREN OCH HANS ARBETE.

Frågelistan utarbetad under samarbete mellan Västsvenska Folkminnesarkivet och ULMA.

Vid besvarandet av föreliggande frågelista kan man lämpligen börja med att återge minnena av den siste i orten verksamme hästslaktaren. Inlägg för övrigt i svaret på listans frågor exemplifierande berättelser om hästslaktaren och hans arbete i orten! Ex.: Den siste sockenlappen här i sockna hette Skoglund, han bodde ovanför Lill-Kurland. Släktingarna är kvar här, dom är generade över att dom är släkt med sockenlappen. Han slog ihjäl hästar och hundar och grävde ner dom som dom var i skogen. Vissa tider var han inte sockenlapp utan gick ikring i socknarna och tiggde. Då var han lappklädd, för han ville inte, att dom skulle få veta, att han var sockenlapp.

1. Vad kallades enligt ortens språkbruk den person, som hade till yrke att slakta (och flå) hästar? Ex.: avdragarn, bosen, busen, efterhöstasnickarn, flåbusen, flåarn, flåen, flågubben, flåpunsen, flåtten, huddragarn, hästflåtten, hästpuken, kampflåarn, kampsnottern, kotten, lunten, märrflagarn, märrflängarn, pasen, pelen, perkel, pulsen, rackarn, sockenrackarn. Hästslaktarens beteckning på sig själv? Ex.: häradsmästarn. Användas några av dessa beteckningar för busaktig och bråkig person eller för sådan person, som fort nöter ut sina kläder?

2. Har hästslaktaren varit en finne eller lapp, som blivit bofast i socknen och vad har han kallats? Ex.: fjällmannen, lappen, sockenlappen. Vad ansåg man om orsaken till att han dragit neråt landet i detta syfte? Hade sockenlappen varit fiskarlapp? Brukade han gå i lappkläder (alltid eller vid vissa tillfällen, jfr exempel ovan!)?

3. Har hästslaktaren även varit dräng åt bödeln? Skulle han tjänstgöra vid bestraffningar och avrättningar? På vilket sätt? Tog han hand om självspillingar?

4. Hur behandlades han av folket? Tog man honom i hand vid hälsning? Fick han skjuts till och från den gård, där en häst skulle slaktas? Åt han tillsammans med gårdsfolket? Hade man särskild tallrik, kopp och kniv åt honom och av vilket material? Kastade man bort eller brände de matkärl, han använt? Var skulle han sitta, när han åt? Hur behandlades den stol eller den bänk, där han suttit? Skulle hästslaktaren vara klädd på särskilt sätt (i skinnkläder)?

Hade han en särskild plats i kyrkan (rackarestolen)? Har man berättat, att han ej fick deltaga i församlingens nattvardsgång (gick ensam på en vardag); måste dricka ur den upp och nervända kalken eller ur ett särskilt kärl? Begrovs han som självspilling (bars över kyrkogårdsmuren)?

5. Var bodde hästslaktaren? Fick han hustomt på byallmännigen

eller på byns tå? Fanns särskild beteckning för hans ställe? Ex.: Lappbacken, Skymundan, Bakframs, Bortoms? Fanns något igenkännings-teckan på hans stuga. Ex.: Tre hästsvansar på väggen.

6. Har hästslaktaren haft ett särskilt språk eller använt särskilda uttryck, som man brukat härma? Ex.: skala jämne, fläsa katt (för: snöpa katt) o.s.v.

7. Troddes han ha onda ögon? Ansåg man, att hans närvaro var farlig för andra husdjur? Troddes det, att han var trollkunnig? Exempel?

8. Har man berättat om att ingen ville stå fadder åt hästslaktarens barn? Gjorde prästfolket det till sist?

9. Känner man till något om hur en hästslaktare erhöill sitt ämbete (för att slippa krigstjänst, som straff eller i stället för straff, som var ålagt för visst brott)? Ex.: Ville en inte gå i krig, då var det bara att slakta en häst, så var man fri sen. För en sån kunde di inte ta till soldat. Finns ex. på att ämbetet gått i arv inom samma familj? Ex.: Kuttén i Häggum var kutt i tredje led.

Av vilken myndighet var han tillsatt? Hade han visst distrikt (socken, härad)? Erhöill han utom arbetsersättning (se nedan 31) underhåll per år och matlag? Hade han verksamhet även av annat slag, t.ex. som korgflätare, förtennare o.dyl.? Har det funnits kvinnor, som åtagit sig att slakta hästar?

10. Brukade hästslaktaren ha viss person till hjälp, t.ex. so-taren? Hur behandlades denne av folket i bygden? Undvek man i allmänhet att hjälpa hästslaktaren? Brukade man säga, att den som hjälpte hästslaktaren fick mästarbrev och sedan måste bli hans efterträdare?

11. Känner man till uttrycket rackaresida för högra sidan av en häst (aldrig stiga av från rackaresidan)? Finnas i dialekten namn och beteckningar, som hämtats från uttryck för hästslaktaren (jfr 1 ovan), t.ex. bosagöra (obehagligt arbete); bosört (*Solanum dulcamara*)?

12. Känner man till berättelser om att hästar i bygden blivit avlivade genom att störtas utför en brant? Beteckning för sådant dödssätt (omkommas)? Beteckning för plats, där hästar störtats: Hästbranten, Horsaberget? Sänktes kropparna sedan i djupt vattendrag (Hästgrop)?

13. Har man brukat slå ihjäl hästar? Hur tillgick detta (med yxhammaren i pannan)? Band man för hästens ögon?

14. Brukade hästslaktaren sticka hästar med kniv? Hur skulle kniven vara beskaffad (med kort blad)? Dövades hästen först eller skulle den springa tills den föll? Var skulle hästen stickas? Skulle viss sena först stickas igenom? Har man brukat tala om särskild lappmetod vid hästslakt och vari bestod denna?

15. Känner man till, när man först började skjuta hästar i orten? Gjorde hästslaktaren detta eller infördes bruket av annan person och när skedde detta?

16. Var ägde hästslakt vanligen rum? På dyngstaden, bakom gårdens bastu, på särskild avskild plats utanför byn, där man lade ut åtel (luderplatsen), vid hästslaktarens bostad, ute i skogen? Särskild beteckning för att slakta en häst? Ex.: leda bakom bastun, slå

ut, ta ihjäl?

17. Har man känt till, att hästslakt av gammalt betraktats på samma sätt som varje annan husdjurslakt (ej skamlig och vanhedrande)? Kunde hästslakt alltså utföras t.ex. av en ansedd bonde utan att detta var för honom nedsättande? Var någon av här ovan angivna metoder för avlivning av hästar ansedd som "ärlig" i motsats till andra?

18. Har kroppen av dödad häst fått ligga kvar på platsen, där hästen fallit? Har man grävt ner hästkroppen utan att först draga huden av den? Har man lagt ut flådd hästkropp som åtel (luder)? Brukade man låta hästslaktaren koka hästkött till hund- eller svinföda? Tog man reda på hästistret? Vartill användes detta? Vartill användes hästhuden? Kokade man lim av partierna på och omkring huvudet? Använde hästslaktaren någon del av hästkroppen för egen del? Tog han reda på testiklarna och stekte dem, åt köttet i övrigt, brände benmjöl av benen o.s.v.?

19. Beteckning för kropp av död häst: hästskrott(a), hästskrov, kampskrott(a)? Beteckning för gammal, dålig häst, som bör avlivas: ack, ackergula, farskjut, gula, gule, huvudslagsgule, huvudslagskamp, hästkula, kampkule, korpvagle, luakrake, luring, pälsack, rackarek, kamp, skinkmärr, skottkula?

20. Ansåg man hästen vara ett förnämligare djur än andra, t.ex. nötkreatur? Hade man känt några sägner om hästens skapelse? Vad kallar man de grå, värtliknande utväxter, som uppträda på hästens ben (kartar, ögon)?

21. Varför ville man ej äta hästkött? Ansåg man det vara synd, därför att hovdjur i bibeln omtalas som orena eller därför att hästen är ett arbetsdjur och man ej får dra dubbel nytta av ett djur? Eller emedan man ansåg hästen vara ädlare än något annat kreatur ("Hästen är närmast människan").

22. Hur trodde man, att det gick med den person, som åt hästkött (fick röd näsa, blev omätlig)? Var det farligt även att röra vid köttet av en häst (för andra utom slaktaren)?

23. Hur har man behandlat kroppen av självdöd häst (as, dödsel)? Grävdes den ner med betsel och sele, om den stupat under arbetet?

24. När började bönderna slakta sina hästar själva och använda köttet till föda? Var det under viss nödtid eller genom påskyndan av myndighetsperson (herrgårdsägare, länsman, präst) eller till orten inflyttad främling. Vem av bygdens befolkning slaktade den första hästen och åt av köttet? Skulle hästköttet kokas i särskild gryta? Hade man någon speciell beredningsmetod? Vad ansåg man om hästköttets smak och näringsvärde, när det först började användas?

25. När började man på orten sälja hästar till slakt? Begärde man att få tillbaka en hästfot med kvarsittande sko som bevis för att hästen verkligen var slaktad och ej såldes till arbetshäst igen?

26. Skulle hästslaktaren avliva även hundar och katter? Beteckning som åsyftar detta: hundflåen, hundaflåtten, kattdödarn? Skulle dessa djur helst trypas (hängas) eller dränkas? Finnes något uttryck

om att katten skulle kastas till draken? Uttryck för att katten är svår att döda: segli vad, har nio liv? Ansågs det, att en bössa blev skämd, om hund eller katt sköts med densamma? Tog man vara på huden av hund och katt? Vartill användes den? Användes vissa inälvor av hund (hundhjärta och hundlungor åt barn)? Vartill var detta nyttigt?

Ansåg man att en död kattkropp bragte olycka (skämma lagård; skämma fiskevatten med död katt)?

27. Brukade hästslaktaren även kastrera (gälla, knöpa, skära, snöpa, snöpa, vallacka) häst, hund och katt och andra djur? Beteckning som åsyftar detta: vallackarn, snöparn, kattsnöparn, tuppgällarn? Voro hästslaktaren och vallackaren olika personer? Åtogo sig zigenare och hästbytare att kastrera? Brukade detta ske särskild vid marknader?

28. Vad känner man till om äldre kastreringsmetoder? Brukade man slå (klappa) eller bita ut testiklarna (stenarna, ballstenarna, taskstenarna)? Skulle en häst slås omkull med benen åt öster? Skulle vallackaren taga kniven i munnen och rita kors över det blivande såret, innan han skar? Förekom läsning, och hur lydde denna? Skulle djuret lukta på testiklarna, innan dessa grävdes ner? Vad gjorde man för att påskynda läkningen? Ex.: Gumma, som lärte mäg gälla, ho lät mäg hålla i bakbenene på gumsen. Hon stog brevê, skar av påsen med sin kniv och bet ur stenane sen - dom är hal, se- . Men jag har aldri bette ur stenane, jag drar ur dom me e ren trasa. Sen blandar jag smör och socker och kognak i en kaffekopp och tömmer det i påsen; det stjälnar (stelnar) av det.

29. Har metoden med halv kastrering varit vanlig för att man skulle få goda arbetshästar? Beteckning för till hälften kastrerad hingst: halvgälling, halvvensk, klapphingst, sigg?

30. Har man haft olika uttryck för kastrering av olika djur, t.ex. vallacka en häst, snöpa en gris, knöpa en katt?

31. Hade hästslaktaren bestämd taxa för sitt arbete? Ex.: 2 riksdaler, $\frac{1}{2}$ stop brännvin och bakbellingarna (bakbenen) på hästen; 2 skilling för att kastrera en katt; 24 öre för att avliva den. Har denna taxa utgått även i spannmål?

32. Känner man till några talesätt, ramsor och visor om hästslaktaren och hans ställning i samhället. Ex.: Slå ihjäl en rackare kostar 24 skilling; Hunna skäll, lappen kom.